

بحران آب و آب‌های جاری فرامرزی ترکیه و امنیت ملی و محیط زیست ایران سید علی قائم مقامی^۱

چکیده:

بحران آب و پروژه گاپ، آبهای فرامرزی ترکیه دجله و فرات و عاصی و ارس زاپ بزرگ، تأثیرات آن بر محیط زیست و آلودگی آبهای دجله و فرات و قوانین اتحادیه اروپا درباره محیط زیست و سیاست آبی ترکیه و پیمان آبهای فرامرزی و توزیع عادلانه آن، لزوم همکاری ترکیه با سوریه و عراق، مسئله ارون رود و خشک شدن هورالاعظیم و ریزگردها، سرمایه گذاری شرکت-های کشورهای دیگر در پروژه گاپ، رد اعاهای ایران درباره آثار سوء سد ایلیسو در محیط زیست عراق و ایران توسط وزیر ترکیه، تاکید بر تکمیل سد ایلیسو و سد‌های وابسته، اهداف امنیتی ساخت سد‌های ترکیه بررسی شده است.

واژگان کلیدی: ترکیه، آب، بحران، محیط زیست، امنیت ملی

^۱ - کارشناس ارشد صدا و سیما، کارشناس ایران در سفارت آنکارا و سرکنسولگری ایران در ارضوم

مقدمه:

رودخانه بین‌المللی، رودخانه‌ای است که از سرزمین بیش از یک کشور می‌گذرد یا رودخانه‌ای است که سرزمین دو کشور را از یکدیگر جدا می‌کند و حاکمیت دولت‌ها بر این رودها مشترک است. از دیدگاه حقوق بین‌الملل، رودهای بین‌المللی به رودهایی اطلاق می‌شود که از داخل چند سرزمین عبور و دو یا چند کشور را از یکدیگر جدا می‌کنند و به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- رودخانه‌های مرزی که مرز بین دو کشور را تشکیل می‌دهند مانند اروندرود (ایران و عراق) و یا ارس نام برد که بین کشورهای ایران، ترکیه، ارمنستان و آذربایجان قرار دارد.
- ۲- رودخانه‌هایی که از خاک دو یا چند کشور عبور می‌کنند؛ برای مثال می‌توان از دجله و فرات نام برد که از ترکیه سرچشمه گرفته و وارد خاک عراق و سوریه می‌شود. به تمامی رودهایی که در قلمرو بیش از یک کشور قرار دارند، رودخانه یا آبراهه‌های فرامرزی اطلاق شده است.

خط القعر یا تالوگ: در اکثر رودخانه‌ها معبری با عمق بیشتر وجود دارد که مطمئن‌ترین راه برای کشتی‌رانی است و کشتی‌بانان در مواقع عبور از رودخانه از همین معبر استفاده می‌کنند؛ برای مثال «تالوگ» اروندرود براساس معاهده ۱۹۷۵ الجزایر، مرز ایران و عراق است.
(www.iscanews.ir/news/622204)

سیاست آبی ترکیه

بحران آب ناشی از اسراف و سوء مدیریت در کشورهای خاورمیانه در سالهای اخیر به یک معضل منطقه‌ای و بین‌المللی تبدیل شده است. افزایش جمعیت، تسریع روند شهرنشینی و صنعتی شدن نیاز به بهره برداری از آب را بصورت غیرقابل تصویری افزایش داده است. احتمال بروز بحران آب در ۲۵ سال آینده در خاورمیانه و سایر مناطق جهان وجود دارد. آب سالم و شیرین جایگزینی ندارد و منبع حیاتی و استراتژیک قرن بیست و یکم می‌باشد. در گزارش وزارت امور خارجه ترکیه آمده است: سیاست منابع آبی ما در جهت تامین رشد اقتصادی و اجتماعی، امنیت آبی و مواد غذایی بر اساس روند مذاکرات با اتحادیه اروپا و تحولات منطقه‌ای طراحی و اجرا می‌شود. آبهای جاری فرامرزی و هم ساحل ترکیه با کشورهای مجاور، نه بعنوان منبع کشمکش بعنوان منبع همکاری تلقی می‌شود. ترکیه درباره آبهای جاری فرامرزی با کشورهای مجاور از روند حل اختلافات آبی دفاع و حمایت می‌کند. ترکیه در اقلیم نیمه خشک قرار دارد و

بر خلاف تصور، منابع آبی غنی در اختیار ندارد. لذا بایست منابع آبی محدود خود را بصورت یک پارچه سازی و بهره‌وری کامل مدیریت و بهره‌برداری کند. در راستای این هدف "پروژه جنوب شرقی آناتولی"^۱ را طراحی و اجرا کرده است. این پروژه شامل سدها و نیروگاه‌های آبی-هیدروالکتریک- شبکه‌های آبیاری و کشت و صنعت و دامپروری می‌باشد. تا امروز قراردادهای بین‌المللی درباره آب که بتواند حقوق آبی و حق آبه کشورهای مجاور و کشورهای سرچشمه را تنظیم و منافع آنها را نیز بصورت متعادل حفظ کند وجود ندارد. از نظر ترکیه فرات و دجله در همدیگر ادغام شده بصورت یک رودخانه به دریا می‌ریزند. لذا ترکیه بر اصل اجتناب ناپذیر "یک حوزه آبی بودن" دو رودخانه تاکید می‌ورزد. ظرفیت و حجم آب فرات و دجله بر اساس بهره‌برداری و بهره‌وری موثر با استفاده از تکنولوژی سیستم آبیاری نوین و استفاده بهینه سطح بالا از آب، می‌تواند نیازهای آب سه کشور ترکیه و عراق و سوریه را تامین کند. ترکیه از روند بهره‌برداری بحق و عاقلانه و مناسب و توزیع و تسهیم مفید آب و خودداری از ضرر رساندن به کشورهای مجاور دفاع کرده و معتقد است که، همه ابعاد بهره‌برداری از آب دجله و فرات بایست بصورت همگرایانه مورد بررسی قرار گیرد."

سر فصل بیست و هفتم محیط زیست ترکیه و اتحادیه اروپا

ترکیه در روند مذاکرات برای عضویت در اتحادیه اروپا بایست سرفصل بیست و هفتم محیط زیست را که "سیاست محیط زیست اتحادیه اروپا" است اجرا و اصلاحات لازم را انجام دهد. سیاست محیط زیست اتحادیه اروپا مبتنی بر رفع آلودگی و کاهش و پیشگیری از آلودگی محیط زیست، بهره‌برداری از منابع طبیعی بدون ضرر رساندن بر تعادل اکولوژیک برای تامین روند رشد و توسعه پایدار، پیشگیری از خسارت و ضرر رساندن بر محیط زیست از منبع اصلی و حفظ محیط زیست با ایجاد همگرایی در بخش سیاست‌های انرژی و حمل و نقل و غیره است. بعد از آنکه اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۳ بر اساس پیمان ماستریخت^۲ تاسیس شد، سیاست محیط زیست آن نیز تدوین و تصویب گردید. سیاست محیط زیست اتحادیه اروپا بر پنج اصل استوار شده است: ۱- آلوده کننده تاوان و بدل آن را می‌پردازد. ۲- همگرایی ۳- حفظ سطح بالا ۴- پیشگیری از منبع ۵- تدابیر پیشگیری ۶- احتیاط

¹ - Güney Doğu Anadolu- GAP

² - Maastricht

اتحادیه اروپا شش برنامه محیط زیست را اجرا کرده است. برنامه هفتم محیط زیست^۱ از آگوست ۲۰۱۲ آغاز و تا سال ۲۰۲۰ ادامه خواهد داشت. سیاست محیط زیست پیمان لیسبون که در اول دسامبر ۲۰۰۹ به مورد اجرا درآمد بر سه اصل استوار است:
(www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefadf)

* حفظ کیفیت محیط زیست و بهبود وضعیت آن

* بهره برداری از منابع طبیعی بصورت عاقلانه و با بصیرت

* تشویق برای اتخاذ تدابیر در سطح بین‌المللی در جهت تحقیق و بررسی مسائل و مشکلات محیط زیست در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی و بخصوص مبارزه با تغییرات اقلیمی و آب و هوایی سرفصل بیست و هفتم مذاکرات ترکیه با اتحادیه اروپا نیز شامل؛

ارزیابی موضوع‌های محیط زیست بر اساس "مکتسبات اتحادیه اروپا"

ارزیابی استراتژیک محیط زیست، مسئولیت محیط زیست، دستیابی به اطلاعات محیط زیست، کیفیت هوا و آب، مدیریت پسماند و زباله، حفظ شرایط طبیعت، کنترل آلودگی صنعتی و مواد شیمیایی، آلودگی صوتی و تغییر شرایط اقلیمی است.

ترکیه از سال ۲۰۰۷ الی ۲۰۱۳ می‌بایست اصول سرفصل محیط زیست را اجرا و تکمیل کند.^۲ هزینه آن بالغ بر ۵۹ میلیارد یورو بر آورد شده است. ترکیه بر اساس نظریه "آبهای جاری فرامرزی"^۳ و اعمال حاکمیت ملی بر سر چشمه‌های دجله و فرات تاکید می‌ورزد. کنوانسیون استفاده غیر کشتی رانی از جریان‌های آبی بین‌المللی که در ماه می سال ۱۹۹۷ در نیویورک تصویب شده و تنها عهدنامه بین‌المللی ناظر بر جریان‌های آب شیرین مشترک جهان است. این کنوانسیون شامل ۲۸ ماده است ترکیه به این کنوانسیون نپیوسته است. این پیمان برای کشورهایی که امضاء نکرده‌اند، تعهد آور نیست.

ماده ۵ این عهدنامه، از لحاظ اخلاقی و فشار افکار عمومی بین‌المللی کشورهایی را که از جریان‌های آب شیرین رو زمینی و زیرزمینی مشترک برخوردارند، به حفاظت، استفاده و تقسیم بحق و معقول از آن جریان آبی متعهد می‌کند. ماده ششم این کنوانسیون معیارهای "بحق و منصفانه" بودن را تبیین کرده است. نظیر:

* عوامل جغرافیائی، هیدروگرافیک، اکولوژیک، موسمی

^۱ - Çevre Eylem Programı

^۲ - AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES)

^۳ - Pulat Tacar (E.Büyükelçi)

*نیازهای اجتماعی و اقتصادی کشورها

*تعداد جمعیتی که از منابع آب استفاده می‌کنند

*میزان تاثیر بهره برداری از آب توسط یک کشور بر روی کشور دیگر

*بهره برداری از آبراهها در شرایط حاضر و آینده

*بهره برداری از منابع هیدرولیک، حفاظت و اقتصاد آن و هزینه اقدامات پیشگیرانه مورد نظر

* ماده ۷ هم دولت‌ها را به خودداری از وارد ساختن "Significatif" آسیب قابل توجه

به کشورهای دیگری که از آن جریان آبی استفاده می‌کنند.

*ماده هشتم، توسعه همکاری

*ماده نهم، تبادل اطلاعات و آمار

در بخش چهارم کنوانسیون تحت عنوان دفاع و حفاظت و مواد ۲۰ و ۲۱ آمده است:

*ماده ۲۰ - دفاع و حفاظت از اکوسیستم؛

دول دارای آبراهها بصورت انفرادی و یا دسته جمعی بایست از اکو سیستم‌های آبراه‌های

بین‌المللی دفاع و از آنها حمایت کنند.

*ماده ۲۱- پیشگیری از آلودگی و کاهش میزان آب، نظارت و کنترل بر آن: دولت‌ها بایست

درباره این مسائل تبادل نظر کرده و هماهنگ عمل کنند.

(www.tasam.org/tr-TR/Icerik/160/sinir_asan_sular_ve_turkiye)

پولات تاجار^۱ سفیر بازنشسته در مقاله خود تحت عنوان " روند صلح در خاورمیانه و آب"^۲

می‌نویسد:

"طرح گاپ بعلت نیاز آبی خاورمیانه از دیدگاه منطقه‌ای و بین‌المللی از حساسیت زیادی

برخوردار است. در خاورمیانه عراق، سوریه، در امتداد جغرافیائی آنها یعنی اسرائیل و اردن از

کشورهای اصلی نیازمند آب و حفظ امنیت آب هستند. اسرائیل و اردن نیز بطور مستقیم

خواهان دریافت آب از ترکیه هستند. لذا طرح صلح آب و تبدیل آب به کالای تجاری مطرح

شده است. در منطقه چالش "آبهای جاری فرامرزی" مسئله‌ای مهم و پیچیده است. زیرا نیازهای

آبی کشورهای منطقه تامین نمی‌شود. مثلا در کشورهای دارای منابع آبی غنی، سرانه آب ده

هزار مترمکعب است. ولی در خاورمیانه و ترکیه مصرف سرانه آب بسیار پایین است. چنانکه

¹ - Pulat Tacar

² - ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ VE SU / 18 June 2014

بنا به آمار ۱۹۹۳ میلادی؛ مصرف سرانه آب در عراق ۲۱۱۰، در ترکیه ۱۸۳۰، سوریه ۱۴۲۰، اسرائیل ۵۰۰، اردن ۲۵۰، فلسطین ۱۰۰ متر مکعب بود. عراق مدعی است که ۵۱۹۲ متر مکعب و سوریه مدعی است که مصرف سرانه آب کشور ۲۳۶۲ متر مکعب است. دلیل این ادعا، تلاش برای دریافت سهم بیشتر آب از دجله و فرات است. "کشورهای عرب به استناد آنکه ترکیه "طرح آب صلح" را در دستور کار خود قرار داده و می‌خواهد آبهای سیحان و جیحان را از طریق خط لوله آب به کشورهای همسایه جنوبی خود صادر کند، ترکیه را کشور غنی از لحاظ آب و "مجری سیاست آب در برابر نفت" تلقی می‌کنند. ترکیه از ظرفیت ۱۰۰ میلیون متر مکعب آب برخوردار است. ولی در حال حاضر تنها از ۴۰ میلیون متر مکعب بهره برداری می‌کند. اگر ترکیه در سالهای آتی از همه ظرفیت‌های آب بهره برداری کند، باز هم دچار کمبود آب خواهد شد. (www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinirasansularla-ilgili-sorunlari.html)

در سالهای آتی ممکن است که بر سر حقا به درگیری‌های نظامی در منطقه بوجود آید. در حال حاضر نظریه "سهمیه بندی معقول و بهره برداری بحق" از آبهای جاری فرا مرزی مورد پذیرش جامعه جهانی قرار گرفته است. یونسکو نیز بر "اخلاق آب" تاکید می‌کند. کمیسیون حقوقی سازمان ملل متحد نیز "آبراه‌های بین‌المللی را، آبراهی که از چند کشور عبور می‌کند" می‌داند. حقوقدانان معتقد به نظریه "آبراه‌های بین‌المللی" تلاش می‌کنند که رودخانه‌های فرامرزی را از موقعیت و وضعیت ملی یک کشور خارج، آن را به یک موقعیت بین‌المللی برای تفویض حق نظارت جامعه بین‌المللی در آورده و از جنگ آب پیشگیری کنند. ترکیه در چارچوب نظریه "آبهای جاری فرامرزی" خود، تلاش می‌کند حقا به سرچشمه‌های آبهای فرامرزی خود را در سطح ملی حفظ کند و با اعمال حاکمیت معقول و بهره برداری مدرن، آن را به کشورهای همسایه منتقل کند. چنانکه ترکیه به کشورهای عراق و سوریه آبهای دجله و فرات را ۵۰۰ متر مکعب در ثانیه واگذار می‌کند.

آبهای فرامرزی ترکیه عبارتند از: دجله، فرا، نهرهای مریچ^۱، چوروح^۲، آریاچای^۳، ارس^۴ و عاصی^۱. علاوه بر آن یک سفره آب زیرزمینی مشترک در خاک ترکیه و سوریه بصورت رودخانه

۱ - Meriç Nehri

۲ - Çoruh

۳ - Arpaçay

۴ - Aras

حابور^۲ جاری می‌شود. این رودخانه در خاک سوریه از چشمه‌های راس العین و در خاک ترکیه از چشمه‌های شانلی اورفا^۳ و حران^۴ و جیلانپینار^۵ سرچشمه می‌گیرد. ترکیه می‌تواند آب‌های زیر زمینی مزبور را به میزان ۱.۲۰۰ میلیارد متر مکعب در سال برای آبیاری مورد بهره برداری قرار داده و در مسئله انرژی صرفه جویی کرده و از خروج آب بیشتر از سد آتاتورک جلوگیری کند. این اقدام ترکیه بطور طبیعی با اعتراض سوریه روبرو خواهد شد.

(www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinir-asan-sularla-ilgili-sorunlari.html)

آب‌های دجله و فرات

مجموع کل آب‌های فرات و دجله تقریباً مساوی با حجم آب رود نیل و برابر با ۸۷ میلیارد متر مکعب است. رود فرات از کوه‌های دوملو^۶ ارضروم سرچشمه گرفته و از منابع آبی مناطق آناتولی شرقی تغذیه می‌کند. سپس به خاک سوریه و عراق وارد می‌شود و در آنجا به رود دجله می‌پیوندد و بنام شط العرب-اروند رود شناخته می‌شود. "سالانه ۳۱.۱ میلیارد متر مکعب آب رود فرات مساوی با نود درصد آن از منابع آب ترکیه و ده درصد آن از منابع آب سوریه تامین می‌شود.

([www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/\(27.10.2012\)](http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/(27.10.2012))))

سوریه علاوه بر فرات دارای منابع آب سطحی به میزان ۹.۹۴ میلیارد متر مکعب می‌باشد. بخشی از این آب‌ها ناشی از آب‌های رود فرات و رود عاصی و بارش باران است. سفره‌های آب‌های زیر زمینی سوریه نیز بخشی از منابع آب این کشور محسوب می‌شود. سفره‌های آب زیرزمینی سوریه بخشی از سفره‌های آب اردن و عربستان می‌باشد. رود دجله از منابع آبی دامنه جنوبی کوه بابا^۷ سرچشمه می‌گیرد و از آب‌های بهم پیوسته رودهای " آمبار، کورو، پاموک، حاضر، باتمان و غارزان تغذیه کرده و از منطقه حابور به خاک عراق سرازیر می‌شود. حجم آب دجله سالانه ۴۸.۶۷ میلیارد متر مکعب است. ۵۲ درصد آب‌های دجله از منابع آب عراق و ۴۸ درصد آن از منابع

1- Asi

2 - Habur Irmağı

3 - Şanlıurfa

4 - Harran

5 - Ceylanpınar

6 -Dumlu

7 - Baba Dağı

آب ترکیه تامین می شود. (akademikperspektif.com/2013/12/31/)

عراق کشوری نیمه خشک است. میزان بارش باران در همه مناطق عراق یکسان نیست. میزان بارش در عراق متوسط سالیانه ۲۱۱ میلی متر است. میزان آب تولیدی در عراق سالانه ۷۵.۶۱ میلیارد متر مکعب است. میزان مصرف آن ۶۶ میلیارد متر مکعب می باشد. فرات و دجله قبل از پیوستن به همدیگر؛ فرات بطول هزار کیلومتر و دجله بطول ۱۳۰۰ کیلو متر در خاک عراق به پیش می رود. کیفیت آبهای عراق پایین است. زیرا با عبور از سرزمینها آلوده و شور می شود. بنا به گزارش مقامات سوریه و عراق، دولت ترکیه با استفاده از کودهای شیمیائی و سموم دفع آفات کشاورزی و مبارزه با حشرات، باعث آلودگی آبها می شود. مزارع کشاورزی نیز به شوره زار تبدیل می شود. کارشناسان محیط زیست و دانشمندان ترکیه نیز همین گزارشها را تایید کرده و خواهان پیشگیری از آلودگی آبهای جاری در ترکیه و بطبع آن در کشورهای مجاور شده اند. آرپاچای^۱ شاخه ای از رود ارس است. رود بین مرزی ترکیه و ارمنستان است و دریاچه آبی سد در ترکیه واقع شده است. اگر ترکیه بر روی شاخه های رود در داخل کشور سد بسازد، اختلاف آب با ارمنستان بروز می کند. رود ارس از ترکیه سرچشمه گرفته و به دریای خزر می ریزد. ترکیه بدنبال اجرای طرح های آبیاری و تولید انرژی است. اگر این طرح ها اجرا شود، آب ارس در منطقه آذربایجان و ایران کاهش می یابد و کشمکش آب بوجود می آید.

(www.hidropolitikakademi.org)

رودخانه عاصی^۲:

رودی است که از لبنان سرچشمه گرفته و پس از عبور از شمال شرقی حماه از دشت حاصل خیز غاب گذشته و وارد ترکیه می شود. در ترکیه رودخانه عاصی به سوی غرب منحرف شده و در نزدیکی سامان داغ به دریای مدیترانه می ریزد. طول این رود ۵۷۱ کیلومتر است و شهر های حمص، حماه، و انطاکیه در کرانه آن قرار گرفته اند. برای آبیاری، به ویژه بین حمص و حماه، اهمیت دارد. بین ترکیه و سوریه و لبنان قرارداد سه جانبه درباره برداشت آب رودخانه عاصی امضاء نشده است. میزان تولید آب جاری رودخانه عاصی نامنظم بوده و سالانه ۱.۲ میلیارد متر مکعب است. سوریه ۹۰ درصد آب جاری رودخانه عاصی را مورد بهره برداری قرار داده و تنها ۱۲۰ میلیون متر مکعب آب عاصی را به ترکیه واگذار می کند. سوریه با لبنان در سال ۱۹۹۴

^۱ - Arpaçay

^۲ - Asi Nehri

قرارداد تقسیم و بهره برداری آب عاصی را امضاء کرده است. بر اساس این قرارداد ۸۰ میلیون متر مکعب از ۴۰۳ میلیون متر مکعب آب موجود در نواحی مرزهای سوریه و لبنان، به لبنان واگذار می‌شود. (www.hidropolitikakademi.org) سوریه چهار سد و نیروگاه هیدروالکتریک بر روی این رودخانه تاسیس کرده است. بنا به گزارش دکتر طوبا اوریم مادن^۱ کارشناس هیدروپلیتیک مرکز تحقیقات استراتژیک خاورمیانه^۲ مسئله آب در روابط ترکیه و سوریه از دهه پنجاه میلادی آغاز شد. دو کشور بعد از سال ۱۹۵۴ سدهای خود را احداث کردند. اداره کل آب دولت ترکیه بر روی نهر فرات سدهای کعبان^۳، کاراکایا^۴، آتاترک^۵ و بیرجیک^۶ و کارکامش^۷ را تاسیس کرد. سوریه نیز بر روی رود حابور که شاخه رودخانه فرات است سدهای حابور، حابورشرقی و حابور غربی را احداث کرد. سوریه در سال ۱۹۶۸ سد طبقا که بزرگترین سد است را احداث کرد. (Elver, Peaceful Uses of International Rivers Transnational Publications, NY, 2002) بعد از آبگیری سدهای کعبان، طبقا و هنگام احداث سد آتاترک بین ترکیه، عراق و سوریه درباره بهره برداری از آبهای دجله و فرات اختلاف نظر بوجود آمد. عراق بعد از آبگیری سد طبقا اعلام کرد که میزان آب انتقالی به عراق کاهش یافته است و لذا به سوریه شدیداً "اعتراض کرد. ترکیه و عراق در سال ۱۹۸۱ برای بهره برداری عادلانه، عاقلانه و موثر از آبهای دجله و فرات؛ کمیته مشترک فنی تاسیس کردند. سوریه در سال ۱۹۸۳ به این کمیته پیوست. مذاکرات بعد از سال ۱۹۹۲ قطع شده و در سال ۲۰۰۷ بار دیگر آغاز شد ترکیه و سوریه در سال ۱۹۸۷ پروتکل امضا کردند. بر اساس آن ترکیه از آب فرات هر ثانیه ۵۰۰ متر مکعب آب منتقل می‌کند. در سال ۱۹۹۰ سوریه و عراق بدون اطلاع ترکیه قراردادی امضا کردند که بر اساس آن سوریه ۵۸ درصد آب دریافتی از ترکیه را به عراق منتقل کند. ترکیه و سوریه در سال ۱۹۹۸ پروتکل همکاری "آدانا" را امضا کرده و زمینه توسعه همکاری اقتصادی، تجاری و توریستی را فراهم آوردند. در سال ۲۰۰۱، بین اداره توسعه منطقه‌ای طرح جنوب آناتولی گاپ با GAP موسسه عمومی منابع اراضی سوریه GOLD درباره بهره برداری مشترک منابع آبی

¹ - Dr. Tuğba Evrim MADEN

² - ORSAM

³ - Keban

⁴ - Karakaya

⁵ - Atatürk

⁶ - Birecik

⁷ - Karkamış

پروتکل همکاری امضاء شد. ترکیه و سوریه در سال ۲۰۰۴ در سطح مقامات عالی رتبه سفرهای رسمی انجام داده و همکاری خود را گسترش دادند. در سال ۲۰۰۹ نیز قرار داد " شورای همکاری استراتژیک عالی رتبه " بین دو کشور امضا و جلسات مشترک هیئت‌های دولت برگزار شد. در ۶ فوریه ۲۰۱۱ نیز رهبران دو کشور و وزراء در مراسم کلنگ زنی ۶ طرح احداث سد مشترک بر روی نهر عاصی شرکت و پیام دادند که در خاورمیانه می‌توان مسئله آب را از طریق همکاری و مسالمت آمیز حل کرد. ولی بعد از آغاز جنگ داخلی و تروریسم در سوریه طرح‌های صلح آب متوقف شد. " (www.orsam.org.tr/files/OA/35/2tugba.pdf)

بر روی رودخانه عاصی در سوریه سدهای الرستن، حلفایا، محرده، زیزون و کاستون^۱ را احداث کرده و آب مشروب حمص و حما را تامین می‌کند. بنا به گزارش "اداره امور آب دولت ترکیه"^۲ این کشور در نظر دارد که ۱۶۵ هزارهکتار اراضی خود را با آب رودخانه عاصی آبیاری کند. ولی سوریه آبهای عاصی را آبهای ملی خود اعلام کرده است. سوریه استان حاتای و آبهای عاصی را متعلق به خود می‌داند. اگر سدهای "زیزون و کاستون" تکمیل شود، مقدار آب واگذار شده به ترکیه ۲۵ میلیون متر مکعب خواهد بود.

طرح پیشنهادی ترکیه به سوریه و عراق

ترکیه درباره آبهای فرات و دجله در جهت بهره برداری از منابع آبی بصورت بحق و منصفانه و معقول طرح سه مرحله‌ای را پیشنهاد کرده است. * تعیین نرخ قیمت آب برای پیشگیری از اسراف آب و بهره برداری معقول از آن * بازیابی و تصفیه پسماند آب * خودداری از بکارگیری سیستم آبیاری بدوی و سنتی در بخش کشاورزی در مناطق نیمه خشک و خشک *

در راستای این اهداف ترکیه

در مرحله اول خواهان جمع آوری اطلاعات لازم از شرایط زیست محیطی، برقراری ایستگاه‌های اندازه گیری آب و هوایی و شرایط اقلیمی و میزان بارش، کنترل اطلاعات، انجام بررسی و اندازه گیری‌های مشترک، تبادل اطلاعات درباره نتایج آزمایش‌های کیفیت خاک، شناسائی میزان آبهای هدر رفته است. در مرحله دوم شناسائی و طبقه بندی کیفیت خاک و تبادل اطلاعات درباره نحوه و معیارهای زهکشی، در صورت عدم تحقق آن جمع آوری اطلاعات در حد امکان،

^۱ - Ziezoun Kastoun

^۲ - Devlet Su İşleri (DSİ)-1995

شناسائی میزان آب مورد نیاز درباره آبهای آبیاری و آبهای شستشو در طرح‌های در حال اجرا و در آستانه اجرا و آماده سازی. مرحله سوم؛ کاهش میزان هدر آب در طرح‌های اجرایی و بررسی و ارزیابی نوع سیستم آبیاری، بررسی درباره امکان اصلاح طرحها، تعیین مقدار کل آب مورد نیاز همه طرحها، تدوین و توسعه مدل برای طرح‌های مشابه با توجه به ایجاد تعادل بین میزان عرضه و تقاضا در جهت انتقال آبهای دجله به فرات، شناسائی روش و معیارهای تعیین مقدار بودجه تخصیصی برای طرح‌های مورد نظر (www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinir-asan-sul)

GAP گاپ

" پروژه آناتولی جنوب شرقی - گاپ^۱ "، طرح توسعه انسانی و منطقه‌ای است. این طرح در حوزه فرات و دجله و دشت‌های مزوپتیمیا (بین النهرین) شمالی شامل استان‌های Adiyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak، باتمان، دیاربکر، غازی آنتپ، کیلیس، ماردین، سیپرت، شانلی اورفا، شیرناک می‌باشد. جمعیت این استانها شامل ۱۰.۷ درصد کل جمعیت ترکیه می‌باشد. اقوام و عشایر ترک و کرد و عرب ساکن این مناطق هستند.

اهداف اصلی گاپ

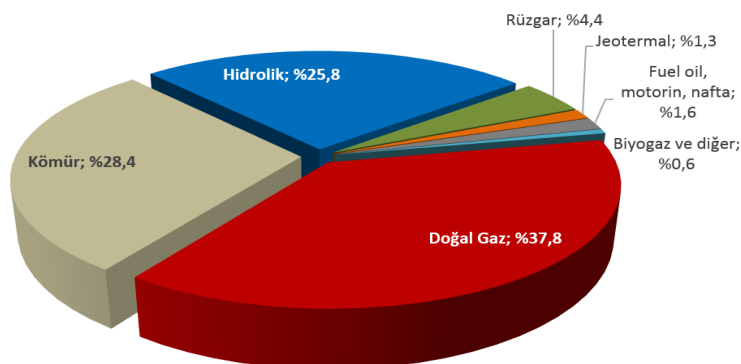
توسعه و بهره برداری از توان و ظرفیت‌های منطقه، توسعه انسانی و افزایش سطح رفاه عمومی و درآمد و کیفیت زندگی مردم منطقه با اجرای طرح‌های توسعه کشاورزی و تنوع محصولات کشاورزی و گیاهی و جنگل کاری و درختکاری، دامپروری و صنعتی و خدماتی همگرایانه و کاهش سطح اختلاف استانداردهای زندگی مردم منطقه با سایر مناطق، افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و روستائی، توسعه اقتصادی و تحول ساختار اجتماعی و تامین و حفظ ثبات اجتماعی می‌باشد. برای اجرای کامل این طرح ۳۲ میلیارد دلار بودجه در نظر گرفته شده بود. براساس گاپ ۱۴ سد بر روی فرات، ۸ سد بر روی دجله و سرجمع ۱۹ نیروگاه برقابی ساخته خواهد شد. پس از تکمیل، این طرح قرار است ۱/۸ میلیون هکتار زمین کشاورزی را آبیاری شود. قدرت تولید انرژی نیروگاهها در مجموع ۷۴۷۶ مگاوات بوده و سالانه ۲۷ میلیارد کیلو وات

¹ - Güney doğu Anadolu Projesi- GAP

ساعت برق تولید خواهد کرد. بر اساس طرح بزرگ و توسعه یافته^۱ در سال ۱۹۸۹، گاپ توسعه یافته و شامل طرح‌های توسعه زیربنایی و ایجاد امکانات جاده سازی و شبکه راه آهن، فرودگاه، جاذبه گردشگری، کارخانه‌ها، سیستم بهداشتی و درمانی نظیر بیمارستانها، دانشگاه و مدرسه، توسعه سیستم اطلاعات و خبررسانی پیشرفته گردید. هدف از آن پیشگیری از مهاجرت مردم و ایجاد شرایط برای بازگشت بیش از سه میلیون مردم کوچ کرده به مناطق میانی و غرب کشور به روستاها و شهرهای خود است. هدف از اجرای گاپ همچنین توسعه همگرایی شهر و روستا، برقراری عدالت در روند توسعه، افزایش مشارکت مردمی، حفظ محیط زیست، افزایش استخدام و کارایی نیروی کار و انسانی، آموزش و پرورش استعدادها، جوانان و زنان و دختران و تغییر ساختار عشیره‌ای و قبیله‌ای و برقراری تعادل بین زاد و ولد با روند توسعه منطقه‌ای و تحول در بافت خانوادگی و طرح توسعه مکانی، توسعه امور زیربنایی، توسعه سرمایه گذاری بخش عمومی و خصوصی در بخش خدمات و توریسم و فرهنگ و کشاورزی و صنعت برای افزایش کیفی و کمی محصولات تولیدی و صادرات آنها و ارز آوری، افزایش قدرت رقابت سازنده منطقه‌ای تقویت همگرایی اقتصادی و اجتماعی منطقه‌ای می‌باشد. (www.gap.gov.tr/gap-) (in-hedefleri) بنا به گزارش موسسه تنظیم بازار انرژی ترکیه نیاز به نیروی برق سرعت در حال افزایش است. چنانکه در سال ۲۰۱۵ میلادی میزان تولید برق به ۲۶۴ TWh تراوات ساعت رسید. پیش بینی می‌شود این رقم در سال ۲۰۲۳ به ۴۱۴ تراوات ساعت برسد. بنا به گزارش "وزارت نیرو و منابع طبیعی ترکیه" ۲۵.۸ درصد برق از نیروگاه‌های برق آبی و ۲۸.۴ درصد از سوخت ذغال سنگ و ۳۷.۸ درصد از سوخت گاز طبیعی تامین می‌شود.

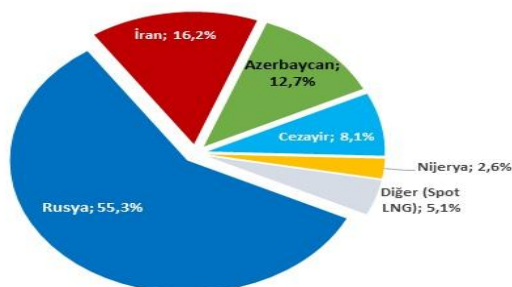
^۱ - Master Plan

Elektrik Üretimine Kaynaklara Göre Dağılımı (2015)

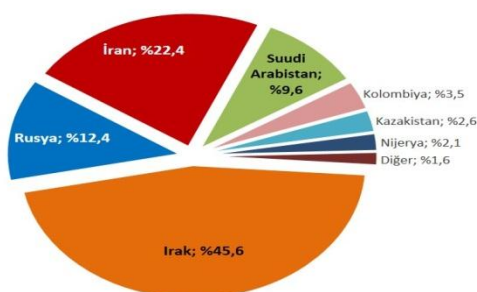
ترکیه از لحاظ گاز طبیعی وابسته به روسیه با ۵۵.۳ درصد و ایران با ۱۶.۲ درصد، جمهوری آذربایجان با ۱۲.۳ درصد و الجزایر با ۸.۱ درصد و نجره با ۸.۱ درصد است:

Ülkelere Göre Doğal Gaz İthalatımız (2015)

ترکیه وارد کننده بزرگ نفت نیز می باشد:

Ülkelere Göre Ham Petrol İthalatı (2015)

ترکیه از لحاظ نفت و گاز وابسته به کشورهای همسایه است و سوریه و عراق به میزان بسیار بالا و ایران بصورت محدود وابسته به منابع آب دجله و فرات و ارس است.

وضعیت فعلی گاپ

گاپ نقش مهمی در تولید نیروی برق آبی- هیدروالکتریک دارد. در اواخر سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۱۳ نیروگاه برق آبی تکمیل شد. ۷۴ درصد گاپ تکمیل شده است. نیروگاه‌های در حال بهره برداری در سال ۲۰۰۶ ۲ میلیارد کیلو وات ساعت برق تولید می‌کند. نیروگاه‌های هیدروالکتریک تا اواخر سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۴۱۶.۲ میلیارد کیلو وات ساعت برق تولید کرده‌اند. در سال ۲۰۱۵ نیروگاه‌های برق آبی ترکیه ۲۵.۹ میلیارد کیلو وات ساعت معادل ۲۵ میلیارد دلار برق تولید کردند. سهم گاپ در تولید برق ۱۱.۵ میلیارد کیلو وات ساعت معادل ۴۴ درصد کل تولید برق کشوری بود. ۱۹ سد گاپ تکمیل شده است. طول کانال‌های انتقال آب در منطقه گاپ به هزار ۳۲ کیلومتر رسیده است. میزان اشتغال بکار در سال ۲۰۱۵ در منطقه گاپ به ۳۵.۲ درصد رسیده است. حجم صادرات از منطقه گاپ در سال ۲۰۱۵ به ۸.۸ میلیارد دلار و به ۶.۱ درصد کل صادرات کشور رسید. در ۹ استان گاپ دانشگاه تاسیس شده است. در منطقه گاپ ۴۶ دانشکده، ۲۰ مدرسه عالی و ۱۲ مدرسه عالی حرفه‌ای و در مجموع ۷۸ رشته تحصیلی عالی گشوده شده است. برای رشته‌های تحصیلی فوق لیسانس و دکترا ۱۰ انستیتو تاسیس شده است. در منطقه گاپ ۱۲۸ بیمارستان با ۱۷۴۹۲ تخت خواب تاسیس شده است. در منطقه گاپ تا اواخر سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۶۳۵۰ کیلو متر راه و هشت فرودگاه احداث شده است. در منطقه گاپ ۱۷ منطقه صنعتی بزرگ و ۳۶ شهرک صنعتی کوچک احداث شده است.

کمک‌های دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی به گاپ

کشورهای مختلف از جمله آمریکا و کانادا، فرانسه و اسرائیل، اتحادیه اروپا و برخی از کشورهای اروپایی و بانک جهانی و اتحادیه بین‌المللی انرژی هیدرولیک IHA، شورای جهانی آب WWC، اتحادیه بین‌المللی آب، همکاری کارشناسی و انتقال تکنولوژی، دانشگاه‌های

- Arizona State Üniversitesi (ASU),
- San Diego Üniversitesi (SDSU),
- Tennessee Vadisi Otoritesi (TVA),
- Kent Eyalet Üniversitesi (KSU),
- Portland Eyalet Üniversitesi (PSU),
- Oklahoma Eyalet Üniversitesi (OSU),
- Packard Humanities Institute (PHI),
- HASNA Inc,
- (ICARDA),

- سریلانکا Merkezi Sri-Lanka'da bulunan Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü (IWMI),
 - مصر, Mısır Güney Vadi Kalkınma İdaresi (TOSHA),
 - ایتالیا (CHIEM-CHIEAM) bulunan Akdeniz Tarımsal Araştırma Örgütü (CHIEM-CHIEAM),
 - سوریه, Suriye Sulama Bakanlığı Arazi Islah Müessesesi (GOLD),
 - چین Çin Yun Nan Eyaleti Valiliği
 - دانمارک Danimarka Teknoloji Enstitüsü (DTI),
 - هلند Hollanda Wageningen Üniversitesi
- قراردادهای همکاری صنایع کشاورزی و محصولات ارگانیک و انرژیهای تجدید پذیر امضا کرده است. آنها در طرحها شرکت و کمک مالی فاینانس اختصاص دادهاند.
- www.gap.gov.tr/upload/dosyalar/pdf/icerik

سد ائلیسو

سد ائلیسو^۱ را کنسرسیوم بین‌المللی اجرا می‌کند. کنسرسیوم این سد متشکل از کنسرسیوم ائلیسو متشکل از "نورال هلدینگ ترکیه"، شرکت مهندسی "Andritz Hydro"، "Stucky" و شرکت مهندسی "Temelsu" می‌باشد. سد ائلیسو در منطقه جغرافیائی استان ماردین و شیرناک واقع شده است و طولانی‌ترین کرته در جهان را دارا می‌باشد و سطح آن بتنی است. ارتفاع آن ۱۳۵ متر است. قدرت نیروگاه ۱۲۰۰ مگاوات می‌باشد. سالانه ۴.۱۲۰ میلیارد کیلو وات ساعت برق تولید خواهد کرد. ساخت این سد بر روی رودخانه دجله در سال ۱۹۹۶ میلادی آغاز شده است و در سال جاری ۲۰۱۷ میلادی تکمیل خواهد شد. نیروگاه برق آبی سد ائلیسو ۵ در صد نیروی برق ترکیه را تامین خواهد کرد. سد در ۱۵ کیلومتری غرب شهر دارگچیت^۲ و ۱۳ کیلومتری شمالغرب شهر گوجلوکوناک^۳ و ۴۵ کیلومتری مرز ترکیه با سوریه واقع شده است. در منطقه ائلیسو چشمه‌های مشهور آب گرم نیز وجود دارد. دریاچه سد Ilisu Barajı بعد از سد آتاترک دومین مخزن بزرگ آب در ترکیه و آخرین سد گاپ محسوب می‌شود. سد ائلیسو بعد از سد آتاترک و کارا کایا و کعبان چهارمین سد بزرگ ترکیه خواهد شد. حجم نگه داری آب

^۱ - Ilisu Barajı

^۲ - Dargeçit

^۳ - Güçlükonak ilçesi

سد ۱۱ میلیارد متر مکعب خواهد بود. در مسافت ۴۵ کیلومتری ائلیوسو ساخت سد جیزره^۱ با امضاء قراردادی در ۲۳ می ۲۰۱۴ آغاز شده است. در صورت تکمیل آن سالانه ۱.۲۰۸ میلیارد کیلو وات ساعت برق تولید خواهد شد و ۶۶۲۱۸۰ دکار دشتهای جیزره و ایدیل و نصین^۲ اراضی زیر کشت آبی خواهد رفت.

اهداف امنیتی سدهای ترکیه در مناطق گاپ

سد ائلیسو و تعدادی از سدهای دیگر علاوه بر اینکه نقش نیروگاه هیدرولیک را ایفا می کنند. نقش امنیتی و وادار کردن مردم منطقه به مهاجرت و جابجایی جمعیت ساکن در مناطق زیر آب رفته توسط آب پشت سد را نیز بر عهده دارند. این مناطق شامل مناطقی است که از نظر تاریخی و فرهنگی یا اعتقادی دارای ارزش بالایی هستند و دلبستگی زیادی بین مردم ساکن با منطقه وجود دارد و با بالا آمدن آب این مکانهای تاریخی یا فرهنگی از بین رفتند. چنان که فیصل ساری یلدیز^۳ نماینده مجلس از حزب دمکراتیک خلقها HDP از استان شیرناک اظهارداشت: (gazetedersim.com/haber/457/dicle-ve-botan-vadileri-cizre-) "تحت عنوان تامین امنیت در منطقه در دشت دجله حافظه تاریخی مردم منطقه بر پایه رانت سیاسی سرمایه داری و امنیتی با تاسیس سد و نیروگاه برق آبی در حال نابودی است. در این مناطق قلعههای تاریخی و مدرسهها و شهرهای باستانی، غارها، تبههای باستانی و روستاها، اراضی کشاورزی و منابع معاش و درآمدهای مردم منطقه به زیر آب فرو می رود. مبارزات آزادیبخش مردم کرد منطقه را با سد سازی می خواهند نابود کنند. در جهان امروز روشهای جایگزین برای تامین نیرو وجود دارد و روش سد سازی و نیروگاه برق آبی زیر سؤال رفته است. سد سازی در منطقه که تابستانها گرمای منطقه به ۴۵ درجه می رسد باعث افزایش رطوبت هوا شده و باعث بروز بیماریهای جدیدی در منطقه خواهد شد." اداره کل امور آب دولت^۴ مسئولیت ساخت و نظارت بر منابع آب ترکیه را برعهده دارد.

مرات آجو^۵ مدیر کل اداره امور آب دولت نیز در تاریخ ۲۹-۷-۲۰۱۷ اظهار داشت: "بدنه سد ائلیسو در سال ۲۰۱۷ تکمیل شد. این سد در گذرگاه عبور تروریستها به داخل ترکیه قرار

^۱ - Cizre Barajı

^۲ - Cizre – İdil- Nusaybin

^۳ - Faysal Sarıyıldız

^۴ - Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

^۵ - Murat Acu

داشت. تروریست‌ها در مناطق عراق و سوریه الی تونجلی در کوهستانها و غارها پنهان شده و به حملات تروریستی خود ادامه می‌دادند. سدها پ.ک.ک را در منطقه خفه خواهد کرد. پ.ک.ک برای پیشگیری از ساخت سد ائلیسو نیز حملاتی انجام می‌دادند. برخی از کشورها که پیشرفت‌های ترکیه را هضم نمی‌کنند، درخواست کردند که ساخت سد متوقف شود. هزاران نفر از اساتید دانشگاه‌ها و آکادمسین‌ها نیز با کمپینگ امضاء مخالفت خود را اعلام کردند. بهانه آنها نیز نابودی ساختار و میراث فرهنگی منطقه بود. بانکها و موسسات مالی آلمان و اتریش و سوئد برای پرداخت وام به ترکیه برای ساخت سد ائلیسو اعلام کردند که؛ برای حفظ آثار فرهنگی و رفع آثار سوء اقتصادی بایست ۱۵۳ مورد اصلاح و مد نظر قرار گیرد. برای نجات میراث فرهنگی و تاریخی از زیر آب رفتن در منطقه ائلیسو ۳۵۰ میلیون لیر و برای اسکان مردم منطقه در مکان دیگر ۲.۷۵۰ میلیارد لیر ترک اختصاص داده شد."

(www.hurriyet.com.tr/ilisu-barajinin-govdesi-tamamlandi-40534657)

*روستاها و مساجد و حمام و آثار تاریخی و باستانی که به زیر آب خواهند رفت: روستاهایی که زیر آب سد ائلیسو خواهد رفت بسرعت خلع ید و مصادره و به دولت واگذار شدند. این اقدام در روزنامه رسمی نیز منتشر شد. راه‌ها و روستاهایی که مصادره شده‌اند عبارت است از:

(Batman'ın Beşiri, Hasankeyf ve Gercüş; Diyarbakır'ın Bismil)

از نظر کارشناسان محیط زیست نیز سد ائلیسو آثار مخربی دارد:

(web.archive.org/web/20150515021350)

*نابودی منابع تغذیه و زیستگاه (هابیتات) نسل حیوانات در حال انقراض و کمیاب

*مرگ توده بزرگ ماهی‌ها

*کاهش کیفیت آب و آلودگی ناشی از کودهای صنعتی و پسابها...

*رسوبات و اوتریفیکاسیون (جلبکی شدن)

*افزایش تنش درباره سهمیه آب با کشورهای همسایه و منطقه

*نابودی آثار فرهنگی و تاریخی ده هزار ساله حسن کیف^۱

*ایجاد هوای ملایم و محیط زیست.

^۱ - Hasankeyf

رودخانه‌های فرا مرزی ترکیه و ایران جاری به عراق

زاپ بزرگ - الزاب الكبير

رودخانه زاپ بزرگ از رشته کوه‌های توروس که بخشی از آن در منطقه آناتولی شرق قرار دارد سرچشمه می‌گیرد. طول این رودخانه در ترکیه ۳۱۰ کیلومتر است. طول آن در ترکیه ۱۸۹ کیلومتر است. آب رودخانه زاپ بزرگ آبهای سرچشمه گرفته از کوه منگنه^۱ در شرق وان و کوه هاراویل^۲ در نزدیکی مرز ایران را نیز دربر گرفته و از دشت "باش قلعه"^۳ عبور و از ۷ کیلومتری شهر حکاری می‌گذرد. از غرب چوکورجا^۴ وارد عراق می‌شود. در خاک عراق ابتدا به سمت جنوب شرقی و سپس به سمت جنوب غربی جاری شده و در ۴۰ کیلومتری موصل به نهر دجله می‌ریزد. زاپ بزرگ در داخل ترکیه از منطقه ۱۲ هزار و ۶۹۵ کیلومتر مربع مساحت آب جمع آوری می‌کند. آب این رودخانه از باران و برف و یخچال‌ها تغذیه می‌کند. میزان متوسط حجم آب آن $86,5 \text{ m}^3/\text{sn}$ است.

سدهای چوکورجا و دوغانلی

سدهای چوکورجا و دوغانلی^۵ قرار بود که از سال ۲۰۱۶ بر روی رودخانه زاپ بزرگ در استان حکاری آغاز شود. مجری طرح هلدینگ رنسانس^۶ است. قدرت تولید برق آن سالانه 2165 GWh خواهد بود. شرکت DC Hidro Enerji وابسته به رنسانس هلدینگ سرمایه گذار ساخت ۴ سد آبشاری cascade در این منطقه است.

سدها و تاثیر آن بر تولید ریزگردها

پروفیسور دکتر ویسل ار اوغلو^۷ وزیر امور آب و جنگل‌های ترکیه در ۲۱ جولای ۲۰۱۷ در استانبول درباره تغییر شرایط اقلیمی و ریزگردها سخنرانی کرده گفت: "ساخت سدها در ترکیه عامل تشکیل و انتقال ریزگردها نمی‌شود. سالانه ۲ میلیارد تن ریزگرد وارد آتمسفر می‌شود. بیابان‌های شبه جزیره عرب و صحرای آفریقا عامل تولید هفتاد درصد ریزگردها می‌باشد.

¹ - Mengene Dağı -

² - Haravil Dağı

³ - Başkale

⁴ - Çukurca

⁵ - DOĞANLI

⁶ - Ronesans Holding

⁷ - Prof. Dr. Veysel Eroğlu

مطبوعات و مقامات ایران بدون سند علمی مدعی هستند که ساخت سد در ترکیه عامل تولید ریزگردها می‌باشد. برخلاف ادعاهای ایران، از سال ۲۰۱۳ تاکنون در خاورمیانه حجم ریزگردها و طوفان شن کاهش یافته است. منشاء ریزگردها و شن که وارد فضای ایران می‌شود، از عراق و سوریه، عربستان سعودی و حتی مصر و لیبی است. ساخت سدها در ترکیه عامل تشکیل و انتقال ریزگردها نمی‌شود. ایران که درباره ساخت سد از ترکیه انتقاد می‌کند، خودش از ۶۴۷ سد موجود بهره بردای کرده و در حال ساخت ۲۶۰ سد جدید است.

(www.ormansu.gov.tr/haber/orman-ve-su-i-%C5%9Fleri)

ایران با انتقال آب بین حوزه‌ها نیازهای آب خود را تامین می‌کند. چنان که از استان خوزستان به حوزه مرکزی در سال یک میلیارد و ۴۶۰ میلیارد متر مکعب آب منتقل کرده و تالاب‌های هویزه را خشکانده و باعث تولید و انتشار ریزگردها شده است. سیاست آبی اشتباه ایران باعث بیابان زایی و تبدیل آن به طوفان ریزگرد و شن شده است. پروفیسور دکتر ویسل اروغلو افزود: سدهای ترکیه بنفع مردم منطقه است. ساخت سد ائلیسو ادامه دارد. در موقع خشکسالی علی‌رغم اینکه آب سدهای ترکیه کاهش می‌یابد، ولی ترکیه به سوریه و عراق آب لازم را انتقال می‌دهد. ترکیه متعهد شده است که به سوریه ۵۰۰ متر مکعب در ثانیه آب واگذار کند. ولی در سی سال اخیر به سوریه بطور متوسط ۷۱۸ متر مکعب در ثانیه آب منتقل کرده است. شش ماه قبل از آبدگیری سد ائلیسو به عراق خبر داده و بصورت معقول آب ذخیره خواهد شد. ترکیه و عراق در متن قرارداد دوستی و همکاری دوجانبه مورخ ۱۹۴۶ میلادی اعلام کرده‌اند که سد سازه‌ها بر روی دجله و فرات و شاخه‌های آنها بنفع کشورهای منطقه است. پروفیسور دکتر ویسل اروغلو درباره اعتراض ایران به سدهای ترکیه نیز گفت: با مقامات ایران درباره این مسئله مذاکره کرده و برای حل آنها آماده همکاری با ایران هستیم " زاپ کوچک یکی از شاخه‌های رودخانه فرات در خارج از مرزهای ترکیه بوده و از مناطق شمال غرب ایران سرپشمه می‌گیرد. این رودخانه سپس وارد شمال عراق شده و در غرب کرکوک به دجله می‌پیوندد. مناطق عبوری زاپ کوچک غنی از منابع نفت نیز هست. این رودخانه نزدیک به ۴۰۰ کیلومتر طول داشته و حوضه آبریزی برابر با ۲۲۰۰۰ کیلومتر را در بر می‌گیرد. (www.ormansu.gov.tr/haber/orman-ve-su-i-%C5%9Fleri)

نتیجه گیری:

رود دجله و فرات از ترکیه سرچشمه می‌گیرند، به سوی کشورهای سوریه و عراق روان است و بهم پیوسته به "شط العرب- ارونرود" تبدیل و به خلیج فارس می‌ریزد. از نظر کارشناسان عالی رتبه ایران با کاهش آب ارونرود و یا ممانعت دولت ترکیه از ورود دجله و فرات به عراق در نهایت ذخیره آب تالاب هورالعظیم کاهش یافته و در منطقه جنوب غرب ایران یک فاجعه زیست محیطی شکل گرفته و تالابی که روزگاری محل صید و صیادی اهالی و سیستم طبیعی خنک‌کننده هوا بود، رفته رفته کارکردهای انسانی خود را از دست داده است. در اوضاع کنونی هم نهبی شدن سد ایلیسو بر روی رود دجله و دیگر منبع آبی تالاب هورالعظیم باید منتظر مرگ قریب الوقوع این تالاب و یک فاجعه بزرگ زیست محیطی در عراق و ایران شد. بر اساس برخی برآوردها بعد از تکمیل سد ایلیسو بر روی دجله، ورود ۵۶ درصد منابع آب دجله به خاک عراق کاهش می‌یابد و کل کشور ایران درگیر ریزگرد خواهد شد. ولی دولت ترکیه این مسئله را رد می‌کند و در حال تکمیل سد ایلیسو و احداث سدهای جدید در مناطق شرق و جنوب شرقی خود است.

منابع لاتین:
کتاب

Elver,Hilal,(2002),Peaceful Uses of International Rivers Transnational Publications

مقاله

- **ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ VE SU / 18 June 2014**

خبرگزاری

- akademikperspektif.com/2013/12/31
- <http://www.iscanews.ir/news/622204>
- <http://www.ab.gov.tr/files/SEPB/cevrefadf>
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/160/sinir_asan_sular_ve_turkiye
- <http://www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinirasansularla-ilgili-sorunlari.html>
- <http://www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinir-asan-sularla-ilgili-sorunlari.html>
- <http://www.hidropolitikakademi.org/turkiyenin-sinir-asan-sul>
- [www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/\(27.10.2012\)](http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/(27.10.2012))
- www.hidropolitikakademi.org
- <http://www.orsam.org.tr/files/OA/35/2tugba.pdf>
- www.gap.gov.tr/gap-in-hedefleri
- gazetetersim.com/haber/457/dicle-ve-botan-vadileri-cizre
- www.hurriyet.com.tr/ilisu-barajinin-govdesi-tamamlandi40534657
- www.ormansu.gov.tr/haber/orman-ve-su-i-%C5%9Fleri